het verborgen glas

Loge La Paix

Jan W. Treffers

Uit het Archief van

A∴Loge La Paix

Nummer 1
achtste jaargang
d.d. 31 oktober 2017

Je gaat het pas zien als je het door hebt.
Johan Cruyff (1947-2016)

Een wonderlijke ontdekking

Soms wil je iets zien dat er niet is of omgekeerd. Door beter en onbevooroordeeld te kijken heb je meer succes. Je gaat zo voorbij aan gedachten die je influisteren: het is niets of juist wel. Dit overkwam mij met een glas dat verborgen zat in de holte van drie aaneen geplakte boeken (2). Domweg niet goed gekeken. Alle aanwijzingen dat er sprake was van iets bijzonders werden in de wind geslagen. Ik had beter naar Cruyff moeten luisteren die toen nog leefde.
Tijdens de verbouwing van het Logegebouw (2013-2014) moest het logearchief tijdelijk ergens anders ondergebracht worden. Ter voorbereiding gingen papieren en objecten door de handen van Henk van der Velden en mij. Alles werd in dertien verhuisdozen gepakt. Dat gold ook voor het *Museum van La Paix* dat jaren geleden in permanente bruikleen gegeven was aan de *Vrijmetselaars Stichting Amsterdam*. Een artikel over het museum verscheen eerder[1]. Dat wat eens de trots van *La Paix* was werd in dozen gedaan. De objecten zouden een nieuwe plaats krijgen in het gerenoveerde gebouw. Historie ging door onze handen.
Gelukkig waren er foto's [2]gemaakt van het zo merkwaardig verborgen glas (3). Door gebruik te maken van betere software konden de foto's van het glas nauwkeuriger bekeken worden. Het glas blijkt toch iets maçonnieks te hebben. Die ontdekking stimuleert mij om uit te zoeken wat hiervan de bedoeling is. Wie heeft het glas gegraveerd en voor wie is het bestemd? En natuurlijk: is het mogelijk erachter te komen waarom het zo verborgen is.

(1) Gadget voor Vaderdag

(2) Drie delen van een boek (foto RV)

(3) De boeken 'opengeklapt' (foto RV)

Waar gaat het artikel over

Wat eerst gemakkelijk was om te beschrijven blijkt steeds ingewikkelder door de vragen die ik mij stelde. Hoe meer informatie er boven water komt hoe meer vragen er beantwoord moeten worden. Daardoor is er veel leuke *bijvangst.* Het is een aanmoediging om verder te zoeken. De schriftelijke

neerslag van die zoektocht volgt hierna. Deze is niet voltooid, maar zeker de moeite waard om met lezers te delen. Het artikel heeft twee delen. Daarna volgt een afronding.

In het eerste deel
zal de tijd waarin het verborgen glas is gegraveerd worden beschreven. Dat leidt tot nieuwe vragen. Antwoorden geven misschien meer duidelijkheid over de reden van het verbergen. Hoewel om iets zo te verbergen gebeurt nog steeds zoals een filmpje op YouTube[3] laat zien. Zelfs een *heilig boek* heeft een andere inhoud. Dat blijkt uit een gadget (1) dat via internet voor *Vaderda*g te koop is: een *heupflacon*. Maar om een glas zo te verbergen is absurd. Waarom is het toch gedaan?
Op een van de bladzijden van het uitgeholde boek (bijlage 1) staat een geschreven tekst. Het bevat namen en data van het gezin van Johann Heinrich Frantzen en zijn vrouw Ursula Catharina Becker. Vragen dringen zich op. De laatste datum is 15 december 1836. Johann Heinrich is 15 oktober van dat jaar overleden. Zijn vrouw sterft een paar jaar daarvoor. Zijn zoon overlijdt in 1838. Waarschijnlijk is hij het geweest die de twee jaar dat hij zijn vader overleeft het gezinsregister bijgehouden heeft. Denkbaar is dat ook hij het glas verborgen heeft. Hij sterft kinderloos. Na zijn dood is het verborgen glas gaan zwerven om uiteindelijk bij La Paix terecht te komen.
Later zal blijken dat het glas gesigneerd is en van een jaartal is voorzien. Op de voet staat achter de naam van de graveur: 1810. Wat gebeurt er tussen 1810 en 1838 met het gezin Frantzen? In welke tijd leven ze? Wat gebeurt er zo al?

In het tweede deel
volgt een beschrijving van het glas. Wat is in het glas gegraveerd? Kan de betekenis achterhaald worden? Is het glas een unicum? Bestaat er relatie tussen ontvanger en graveur? Wie zijn zij? Het glas is gevonden in een archief. Welke rol heeft vrijmetselarij gespeeld?

(4) Verknipte boek zichtbaar

(5) Het glas iets opgelicht (foto RV)

Als afronding volgt een conclusie
en zal de vraag beantwoord worden wat La Paix er mee kan doen. Opbergen en onzichtbaar laten zijn is natuurlijk geen optie. Een dergelijk object hoort natuurlijk niet in een archief maar dient getoond te worden.

De oorspronkelijke beschrijving aangevuld

In het aangehaalde 'Uit het Archief' wordt de vondst beschreven:

> […] Ook zijn er in het verleden door broeders andere bijzondere boeken gegeven. Een curieus driedelig werk heeft als titel *Traité de Commerce* en is waarschijnlijk door broeder Rienk Belder geschonken. Bij openslaan van het boek wordt een uitholling zichtbaar, die losse bladen van een ander boek bevat, getiteld *Encyclopédie Littéraire ou Dictionnaire raisonné d'Éloquence et de Poësie* [4][…]
>
> Het is slechts het titelblad van dat boek (4) waarvan de randen zijn afgeknipt. Op een van de volgende bladen staat een handschrift. Vermeld is een aantal data. De vroegste is 1813, de geboortedatum van Henriette Charlotte Wilhelmine Frantzen. Andere data hebben te maken met leden van de familie Frantzen.
> Wanneer deze bladen worden verwijderd blijkt in de holte een glas verborgen te zijn, waarop vage voorstellingen staan die aan maçonnieke uitbeeldingen doen denken. Met enige voorzichtigheid kan gesteld worden dat dit bijzondere 'boek' stamt uit het begin van de negentiende eeuw. Naar de reden van dit knutselwerk kan slechts worden gegist. Een voorzichtige conclusie kan wel zijn dat het glas verborgen moest worden voor anderen […]

In het artikel uit 2011 is niet vermeld dat de drie delen van *Traité de Commerce* aan elkaar zijn geplakt. De titel van het driedelige werk geeft niet aan welke handel het betreft. Boeken getiteld 'traité' waren er in de negentiende eeuw meer. Commerce (Handel) kan overal op slaan. Het zijn mooie ruggetjes die niet misstaan in een boekenkast. Wel zullen velen denken dat de inhoud erg zakelijk en saai is. Het vormt geen aanbeveling om ze te gaan lezen of zelfs maar in te kijken. De verhulling doet dan ook niet vermoeden dat in de boeken iets interessants is verborgen. Wil je ze toch openen dan gaat het niet zomaar. Twee delen zijn aan elkaar geplakt. Het derde moet je eraf schuiven. Dan worden twee holtes zichtbaar die gevuld zijn met bladzijden uit de *Encyclopédie*. Op een kant is een deksel waarop een *vijfpuntige ster* omsloten door een *tandw*iel afgebeeld (5). De verknipte bladzijden worden gebruikt om het glas te beschermen.

(6) Wapen Italië

Het embleem van de *Republica Italiana* bestaat uit een *Ster met tandwiel* (6). Daar verwijst het natuurlijk niet naar. Alles wijst erop dat het geheel tussen 1810 en 1838 in elkaar is gezet. Bovendien tijdens de vorming van Nederland bestond Italië nog uit veel staatjes. Pas na de burgeroorlog is onder broeder Giuseppe Garibaldi in 1890 eenheid in Italië gekomen en is het embleem ingevoerd[5]. Licht je het deksel met de ster op dan zie je het titelblad van de *Encyclopédie* en daar onder de verknipte bladzijden (4).
Wanneer ook die bijgesneden bladzijden verwijderd zijn, zie je een gegraveerd glas. Een grote verrassing. Wat is de reden om zo'n fraai bewerkt glas te verbergen. De beschrijving van het 'object' in 2011 leidde tot de conclusie dat het niets met vrijmetselarij te maken heeft. Dat moet gecorrigeerd worden.
Tijdens het schrijven van dit artikel gaat ook de herinnering terug naar de vermoedelijke schenker van dit object: Rienk Belder, een excentriek schilder. Hij kwam regelmatig in de loge gewapend met een wandelstok. Deze geeft hem steun zei hij. Hij vond Amsterdam gevaarlijk. Er was alle aanleiding om je te kunnen verdedigen tegen onverlaten in de stad, stelde hij. Dat vertellend, trok hij een *lang*

stuk staal uit de wandelstok, die de schede van een zwaard bleek. Dit alles past bij iemand die in exclusieve Soefi kringen van zijn moeder is opgegroeid. De herinnering aan broeder Belder gaat verder!
Recentelijk belde iemand, die contact heeft met weduwe Belder. Ze is ver in de tachtig en woont in een appartement in Zandvoort. Weduwe Belder leeft te midden van tastbare herinneringen aan haar man en aan zijn loge. Zij vertelde hem dat het niet helemaal goed is wat in het artikel over Belder staat[6]. Uit hun huwelijk is niet alleen een zoon geboren. Er zijn ook twee dochters. Een heet Victoria. Deze is genoemd naar Vic(tor) Benjamins[7], ook lid van *La Paix*. De dochter is in de jaren zestig geboren. Ze heeft een groot aantal schilderijen van haar vader in bezit. Belder roept dit alles vanuit een andere wereld op in mijn hoofd. Hij die door zijn tegenpool in de loge een *zwarte magiër* wordt genoemd, kan dit natuurlijk. Het verbaast mij wel dat vele jaren na zijn dood ook die bijzondere spanning ui de jaren 70 weer terug keert. Het verleden herleeft in het heden en het verrijkt beide. Belder zorgt nog steeds voor verrassingen en liet mij ook aan Johan Cruyff denken, het motto van dit artikel. Hoe Belder aan het object is gekomen zal onbekend blijven.
Waarom en voor wie is het glas gemaakt, zijn vragen die zich opdringen. Het iconografische zoekplaatje levert een verrassende conclusie op, die erg doet denken aan de eens gehoorde voordracht 'Maçonnieke funeraire monumenten die niet maçonniek zijn'. Maar is dat ook nu het geval?

Als je het ziet krijg je het door

Het is eerst nodig meer te weten te komen over Frantzen en zijn gezin. Waar komt hij vandaan en waar woont hij. Was hij lid van een loge of had hij er niets mee te maken? Een andere vraag is natuurlijk wie heeft het glas gegraveerd en waarom? Waarom zijn er maçonnieke werktuigen ingegraveerd? Kenden eigenaar en maker elkaar? Is het in opdracht gemaakt?
Je kan beweren dat het object als geheel uit Duitsland afkomstig omdat het gezinsregister in het Duits is geschreven. Is Frantzen misschien een Duitse emigrant die door de veroveringsdrift van de Fransen verdreven is uit het gebied waar hij woonde?
Na beantwoording van al die vragen kunnen de afbeeldingen op het glas beter geduid worden. Dan kan ook blijken of het gegraveerde glas een speciale betekenis heeft en of het voor een bepaalde gelegenheid is vervaardigd. Hopelijk is tenslotte de vraag te beantwoorden waarom het glas verborgen moest worden.
Dat het glas in slechte staat verkeert wordt duidelijk toen er de tweede keer foto's van gemaakt zijn. Een bestaande barst wordt groter en het glas breekt. Het moet door een professionele glasbewerker geplakt worden. Diens enthousiasme over de kwaliteit van het graveerwerk werkt zo aanstekelijk dat ik besluit een bezoek te brengen aan Frides Laméris[8] in de Spiegelstraat. Laméris is gespecialiseerd in antiek glaswerk. Dochter Anna herkent het gesigneerde glas meteen als een werk van A. Hoevenaar. Zij doet onderzoek naar hem en publiceert hierover. Werk van Hoevenaar is ondergebracht in het Hoevenaar Art Museum[9] te Culemborg. Anna Laméris wees mij op de datum van signering: 1810.

Kennismaking met een broeder

Wanneer de voorflap van het kleine boekje wordt geopend zie je een tekst met namen en geboorte – en sterfdata. Het is in een moeilijk leesbaar Duits handschrift geschreven. Het zijn namen van de vijf dochters en een zoon van vader Frantzen en moeder Becker (bijlage 1). Internet[10] biedt de mogelijkheid veel over hen te weten te komen. Dank gaat uit naar Henk van der Velden, die erg

behulpzaam was bij het vinden ervan. De gegevens uit het ‘nep boek’ dat waarschijnlijk door Johann Frantzen of zijn zoon is geschreven, kloppen met digitaal gevonden informatie. Het gezin Frantzen bestaat uit:

Johann Heinrich Frantzen ↔ **Ursula Catharina Becker**
1779-1836 1810 1785-1831

Henriette Charlotte Wilhelmine (1813-1830)
Caroline Henriette Wilhelmine (1816-1830)
Frederic Carl Josua Becker (1817-1838)
Everdina Catharina Louisa (1819- ?)
Charlotte Christine (1821- ?)
Jeanne Marie (1823-1830)

(7) Gezin van Johann Heinrich Frantzen

Johann Heinrich Frantzen trouwt op 24 juni 1810 met Ursula Catharina Becker. Soms wordt Johan met één ‘n’ geschreven. Deze schrijfwijze is Nederlands. Het *Utrechts Gemeentearchief* geeft aan dat er veel mensen in Utrecht hebben gewoond met dezelfde achternaam. De naam Frantzen komt al in de eerste helft van de zeventiende eeuw in Utrecht voor.

(8) Foto (via internet) Huis van Frantzen in huidige staat, uitkomend op de Nieuwe Gracht

Uit het huwelijk zijn zes kinderen geboren. Een is een zoon: Frederic Carl Jusua Becker Frantzen (7). Hij neemt de naam van zijn moeder als voornaam aan of krijgt die. Frederic Carl ondertekent na het overlijden van zijn vader de advertentie met de aankondiging van de verhuizing van de firma met B. Frantzen, de andere voornamen laat hij weg. In 1826 verwerft Johan een monumentaal pand aan de Nieuwe Gracht Wijk A N°. 878 (bijlage 2-1 en afb 8). Dat het huis te koop is blijkt uit een advertentie in de Utrechts Courant van 31 mei 1826. Dat Frantzen het in bezit had blijkt uit de advertentie die na zijn dood in 1837 in dezelfde krant verschijnt (bijlage 2.1). Het betreft hier de openbare verkoop van de inventaris uit hetzelfde pand. In deze advertentie staat dat het gaat om: ‘de Huizinge van wijlen den Heer Johan Heinrich Frantzen en Vrouwe Catharina Ursula Becker’. Beide zijn dan al overleden. Het kapitale huis bevindt zich aan de westzijde van de *Nieuwe Gracht* in het zuidoostelijk deel van het huidige *Museumkwartier*. Het was ook toen al een toplocatie. De *bekluisde* (afgesloten) *kelder* komt op de gracht uit. Waarschijnlijk was dit de kelder waar de wijnvoorraad lag. De ligging aan de gracht was praktisch voor aan – en afvoer van flessen. Op de begane grond zijn een marmeren gang en vier kamers en provisie – en dienstbodekamers. De eerste

verdieping heeft eveneens vier kamers. Verder zijn er *alle gemakken.* Er is een s*patieusen* (grote) *Tuin*. Het is een rijke inboedel: mahoniehouten meubelen, schilderijen, staand horlogerie en pendules. De verkoop van pand en inboedel zullen waarschijnlijk veel opbrengen. Frantzen blijkt een succesvol ondernemer die geld had.
Frederic Carl zijn zoon, heeft pand en inboedel verkocht. Op 10 mei 1837 verschijnt een advertentie in de Utrechtse Courant dat B. Frantzen zijn kantoor *provisioneel in de Lijnmarkt, het derde huis van den hoek van de Garenburg, Wijk E nummer 48*. De handel in manufacturen wordt niet meer genoemd. Het is nu alleen wijn (10). Een jaar later (27 april 1838) verhuist het kantoor naar de Nieuwe Gracht, hoek Hamburgerstraat (bijlage 2.2 en afb 10). Of deze verhuizing ook de voorraad betreft is onduidelijk. Op 15 november 1838 trouwt Frederic Carl met Marie Crescence Bührling. Hij kan het zich kennelijk dan permitteren. Het korte huwelijk blijft kinderloos. Zijn vrouw en hij overlijden beide in hetzelfde jaar. Of zijn jongere zusters ook geen nazaten hadden is onbekend.

Het leven van Johan Heinrich Frantzen heeft iets tragisch. In 1830 overlijden drie dochters (bijlage 3-1). Het kan zijn dat ze de eerste slachtoffers waren van de cholera-epidemie die van 1830 tot 1850 in Nederland woedde. Twee advertenties melden echter een andere doodsoorzaak. Het gaat om *eener borst ongesteldheid*. Bij de derde wordt geen reden van overlijden vermeld. De meeste cholera gevallen (75% van het totaal) kwamen voor in Zuid- en Noord-Holland en Utrecht. Oorzaak was een bacterie in vervuild drinkwater. Door verbetering van de kwaliteit van het drinkwater verdween de ziekte. In mei 1831 overlijdt zijn vrouw Catharina Ursula (zie bijlage 3-2). Frantzen zal ruim 5 jaar weduwnaar zijn.

(2776) *** Tot onze diepe smart, overleed heden, onze veelgeliefde vader, de Heer JOHANN HEINRICH FRANTZEN, aan de gevolgen van hevige zenuwkoortsen, in den leeftijd van ruim 57 jaren.
Utrecht den 30. October 1836. C. J. F. BECKER FRANTZEN, mede uit naam mijner zusters.
De menigvuldige vrienden en bekenden van den overledene, gelieven deze algemeene, tevens als bijzondere kennisgeving aan te merken.
De *Handel* in *Wijnen* en *Manufacturen* zal voorloopig onder dezelfde firma's worden voortgezet.

(9) Overlijdensadvertentie Frantzen (Utrechtse Courant 2-11-1836)

Dankzij de gedigitaliseerde kranten[11] is veel informatie verkregen. Johan Heinrich Frantzen overlijdt op 30 oktober 1836 ten gevolge van *hevige zenuwkoortsen* (9). Zijn zoon Frederic ondertekent mede namens zijn nog levende zusters de advertentie in de Utrechtse Courant van 2 november 1836. De advertentie geeft ook aan dat Frantzen een *Handel in Wijnen en Manufacturen* had. Tegenwoordig beperkt handel in manufacturen zich tot verkoop van stoffen en dergelijke. In die tijd was er ook een *Ministerie van Manufacturen en van den Koophandel*. Later zal deze naam terugkomen in de *Kamer van Koophandel en Fabrieken*. Begin 19e eeuw bevatte het begrip manufacturen meer: alles wat *met de hand gemaakt* wordt. Frantzen had een onderneming waar veel werd aangeboden.
Frantzen heeft *menigvuldige vrienden en bekenden* vermeldt de overlijdensadvertentie. Dat zijn waarschijnlijk klanten die bij hem kopen. Of hiertoe ook vrijmetselaren gerekend kunnen worden is onbekend. Het is mogelijk. Het CMC-bezit een ledenkaartje waaruit blijkt dat Frantzen lid is van de Utrechtse loge *Ultrajectin*a. Deze is geconstitueerd op 30 mei 1830. Twintig jaar na de opheffing van

De Vereenigde Broeders is er weer een loge in Utrecht. Het kaartje vermeldt overigens niet hoe en wanneer hij ingewijd is. Frantzen is ook lid van de Hoge Graden. Dat duidt erop dat hij een actief lid moet zijn geweest. Onbekend is of hij in een andere loge is ingewijd. Dat kan het geval zijn, omdat hij bijvoorbeeld in een loge die onder het *Grand Oriënt de France* ressorteert.

(1088) *,* Het kantoor van B. FRANTZEN, *Wijnhandelaar* alhier, is verplaatst naar de Nieuwe Gracht, hoek van de Hamburgerstraat.

(10) De zoon verplaatst de firma (Utrechtse Courant 17-4-1838)

In wat voor tijd leeft Frantzen

Het stadsarchief van Utrecht laat zien dat de naam Frantzen al veel jaren voorkomt in de registers. Dat het gezinsregister in het Duits is geschreven betekent nog niet dat het 'object' in Duitsland is vervaardigd. In tegendeel. Amsterdam heeft rond 1800 200.000 inwoners. Van de vele buitenlanders zijn 25.000 Duits. Utrecht heeft in dat jaar 33.000 inwoners. Onderzoek toont aan dat hiervan in 1829 3% overeenkomend met ruim 600 Duits was. Migratie met de omliggende landen is een gewone zaak. Onbekend is of die emigranten nog hun oorspronkelijke taal spreken of dat dit slechts 'privé' gebeurt zoals het gezinsregister van Frantzen suggereert.
De Franse Revolutie van 1789 is basis voor export van revolutionair gedachtegoed. In eerste instantie waren dit de ideeën. Nederland bleek daar zeer ontvankelijk voor te zijn. In het nog niet verenigde Duitsland lag dat anders. De adel oefende het gezag uit en duldde geen democratisering om het met een eigentijds begrip te bestempelen.

(11) Ferdinand von Braunschweig-Lüneburg

(12) Karl Wilhelm Ferdinand von Braunschweig

In 1795 vallen Franse troepen onder leiding van de broeders Herman Willem Daendels (1762-1818) en Jean-Charles Pichegru (1761-1804) de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden binnen. De laatste is lid van de Parijse loge 'Centre des Amis'. Van Daendels is bekend dat hij in Nederlands-Indië loge 'de Vriendschap' met ijzeren hand 'regeert'. De naam van zijn moederloge is niet achterhaald.

De legers worden binnengehaald als bevrijders. Het nieuwe Franse gezag ziet het Nederland van toen als een zuster republiek. In de loop van de tijd wordt de druk door de aanwezigheid van de Franse legers zwaarder. Door Nederland moeten grote bedragen worden opgebracht ter financiering van de 'verblijfkosten' van de Fransen.
Franse legers veroveren in dat jaar ook het Duitse Rijnland en de gebieden die direct aan Nederland grenzen. De Duitsers zien hen zeker niet als bevrijders gelet op de expansiedrift van de Pruisen.
De Nederlandse patriotten die naar Noord-Frankrijk gevlucht waren komen weer terug. Zij vormen de voorhoede van de vernieuwing van de staatsvorm.
Er wordt weleens gesteld dat de *Republiek der Zeven Verenigde Provinciën* aan het einde van de achttiende eeuw een vermolmde is. Als een laatste stuiptrekking van het oude regime wordt de neergeslagen opstand van de Patriotten in 1787 gezien. Hulp komt van het Pruisische leger onder leiding van de hertog van Karl Wilhelm Ferdinand von Braunschweig (1735-1806) (12), voogd en raadgever van stadhouder Willem V. Pikant detail is dat Ferdinand de jongere broer is van de andere hertog Ferdinand von Braunschweig-Lüneburg (1721-1792) (11). Deze wordt gezien als de *Unbekannte Oberste* van de *Strikte Observantie*[12].
De Patriotten vluchten naar Frankrijk. De Prinsgezinden blijven nog een paar jaar aan de macht. In 1783 verklaren de Engelsen de Verenigde Staten zelfstandig. In Frankrijk is de bestorming van de Bastille in 1789 het begin van een grote omwenteling, die de wereld fundamenteel zal veranderen.

Juich braven! Gij wier hart der Vrijheid is verpand!
Dus strikt Bataaf en Frank de schoonste vriendschapsband.

De Nederlandse samenleving verandert met hulp van de Fransen na 1795 helemaal. In een periode van 20 jaar maakt Nederland een tweetal (fluwelen) revoluties mee. Bij alle omwentelingen zijn vrijmetselaren betrokken. Leden van La Paix waren bekende patriotten die ook landelijk actief zijn.

(13) *Zegel Les Vrais Bataves*

Het betreft: Hermannus Hoogewal, Jurianus Arnoldus Ondorp en Egbert Lewe van Middelstum[13]. De ingrijpende gebeurtenissen in de samenleving zorgen ervoor dat de populatie van loges verandert. De naar Frankrijk gevluchte patriotten keren naar Nederland terug. Na de inval van de Fransen vlucht stadhouder Willem V naar Engeland. De *Bataafse Republiek* wordt uitgeroepen. Deze houdt stand van 1795 tot 1801. De republiek gaat over in het *Bataafs Gemenebest*. Frankrijk trekt het bestuur meer naar zich toe. Het *Koninkrijk Holland* onder een broer van Napoleon, Lodewijk Napoleon (1778-1846) wordt in 1806 ingesteld. In de ogen van de keizer is dit geen succes. Het nieuwe koninkrijk wordt opgeheven. Nederland is tot de nederlaag van Napoleon onderdeel van Frankrijk. In 1815 wordt met het instellen van het koningschap van Willem I het Koninkrijk der Nederlanden bestaande uit een Noordelijk en Zuidelijk deel gevormd.

Vrijmetselarij en samenleving rond 1800

Niet alleen de staatsvorm van Nederland verandert tussen 1795 en 1815. Dat geldt ook voor de vrijmetselarij. Patriotten moeten eerst vluchten en Orangisten blijven tot de Fransen in 1795 binnenvallen.
In de in Duinkerken onder het *Grand Oriënt de France* opgerichte loge *Les Vrais Bataves* vinden

zuiveringen plaatst. Rosendaal beschrijft dit en geeft aan wat het doel van vrijmetselarij is[14]:

> […] Na deze schifting richtte de loge zich op de gebruikelijke maçonnieke handelingen: het balloteren van kandidaten, het initiëren van kandidaten in de symbolische graden (leerling, gezel, meester), en eens per jaar de verkiezing van de officieren van de loge en het vieren van het feest van Sint Jan door middel van een processie en een feestbanket. De plicht om de naaste in nood bij te staan bleef geen dode letter. Reizende en armlastige broeders, zoals twee van oorsprong Algerijnse schipbreukelingen, konden rekenen op financiële onderstand. Ook in problemen verkerende profane medevluchtelingen werd heimelijk bijstand gegeven en overleden broeders konden verzekerd zijn van een waardige begrafenis.
> Het nut en de doelstelling van de vrijmetselarij was, volgens loge *De Waare Bataven*, gelegen in de principes van de Koninklijke Kunst die inspireerden tot de verering van de Grote Bouwmeester van het Heelal, tot gehoorzaamheid aan de wet en tot liefde voor en bijstand aan de naaste. De vrijmetselarij leerde om afkerig van tirannie en losbandigheid de wetten van natuur en waarheid te verwezenlijken en daardoor het geluk en het welzijn van alle gelijken te bewerken. Om de idealen van de vrijmetselarij over te dragen en te internaliseren waren echter de redevoeringen van de voorzittend meester en de redenaar de belangrijkste maçonnieke activiteiten. Zij handelden over de oorsprong, de ouderdom en de betekenis van de vrijmetselarij en over de deugden waartoe de broeders werden aangespoord: over de hatelijkheid en schandelijkheid van dronkenschap, over de plicht om de hartstochten te beteugelen en driften te overwinnen, over eendracht en broederliefde. In tegenstelling tot de meeste Franse loges heeft *De Waare Bataven* tijdens de Revolutie nimmer haar activiteiten gestaakt en werd zij na 1795 in de Republiek voortgezet. […]

De vraag dringt zich op hoe de relatie tussen patriotten en prinsgezinden of orangisten in de loges is. Grootmeester-Nationaal[15] Carel baron van Boetzelaer (1727-1803) is commandeur van Willemstad, die in 1795 de Franse troepen weerstaat. Van 1759 tot 1798 is hij Grootmeester Nationaal. Tijdens zijn grootmeesterschap is het aantal loges en leden sterk toegenomen. Gelet op zijn functie zal zijn politieke sympathie niet bij de patriotten hebben gelegen. Wat het gevolg daarvan binnen de Orde was, is bij mijn weten niet onderzocht. Voor een aantal loges is dat wel gedaan. Conclusie op grond van zeer beperkt onderzoek is dat de twee maatschappelijke stromingen binnen die loges geen aanleiding geeft tot disharmonie.

(14) Van Boetzelaer

Dat is in ieder geval in Duinkerken niet het geval geweest. Rosendaal beschrijft dit. Ook Floor Meijer deelt in haar scriptie[16] de visie van Rosendaal daar waar het gaat om loges in Amsterdam. Er moet onderzoek komen naar de politieke stellingname van broeders in de periode 1787 tot 1815 om duidelijkheid te krijgen. De maatschappelijke positie of een politieke kleur van de vijf *Grootmeesters-Nationaal*[17] in de periode 1795 tot 1815 is slechts indicatief. Een tweetal bronnen is gehanteerd[18]:

Carel Baron van Boetzelaer *(1759 – 1798)* (14)
Onder zijn leiding is de Orde gegroeid. In vrijwel alle plaatsen van enige omvang worden loges opgericht. Na het rommelige begin heeft hij na zijn aantreden voor stabiliteit gezorgd waardoor de Orde groeit. Dat gebeurt ook in de toenmalige koloniën. Hij is militair en gouverneur van Willemstad

in Noord-Brabant en natuurlijk Orangist. Onder zijn leiding heeft hij de binnengevallen Franse legers kunnen tegenhouden, waardoor Willemstad onder het gezag van de stadhouder blijft. Stadhouder Willem V benoemt hem tot luitenant-generaal.
In de periode 1793- 1798 is de *Groote Loge* niet bijeengekomen. Dat is begrijpelijk gelet op de staatkundige omwentelingen. Van Boetzelaer overlijdt in 1803.

Isaak van Teylingen *(1798 – 1804)*[19](15)
is burgemeester van Rotterdam, diplomaat en Orangist. Onder Van Boetzelaer is hij Gedeputeerd Grootmeester. Voor zijn verkiezing tot Grootmeester maakt hij deel uit van een commissie van acht broeders[20], die de Orde zowel inhoudelijk als 'zakelijk' weer op poten moet zetten. Voorzitter is de patriot Jacob Abraham de Mist (1749-1823)[21], de latere Gedeputeerd Grootmeester, die ook betrokken is bij de eerste Staatsregeling van 1798. De Mist is door zijn *Aanspraak* van 1800 bepalend geweest voor een andere invulling van vrijmetselarij in Nederland: bouwstukken ten koste van rituelen. De naam van de Orde wordt in zijn bestuursperiode veranderd in Grootoosten der Bataafse Republiek. De resultaten van het werk van de commissie worden later zichtbaar.

(15) Van Teylingen - geen portret bekend

(16) Bijleveld

Cornelis Gerrit Bijleveld *(1804-1810)* (16)
is burgemeester van Middelburg en patriot. Midden jaren negentig woedt een strijd tussen 'federalisten' en 'unionisten', voorstanders van een federatieve staat en die van een eenheidsstaat. Bijleveld is federalist en belandt om deze reden in 1798 in de gevangenis. Hij maakt de overgang van de *Bataafse Republiek* naar het *Koninkrijk Holland* en de inlijving bij Frankrijk mee. De Orde verandert haar naam in *Grootoosten der Vrijmetselaars in Holland en onderhoorige landen*. Na zijn aftreden als Grootmeester is hij lid geworden van de Tweede – en Eerste Kamer, respectievelijk 1815 en 1835. Hij sterft in 1849.

(17) Bousquet - geen portret bekend

Isaac Bousquet *(1810 – 1812)* (17)
Tijdens zijn Grootmeesterschap wordt wat eerst het Koninkrijk Holland is onderdeel van Frankrijk. Dat geldt niet voor de Orde, die zelfstandig kan blijven. Al snel na zijn aantreden komt op zijn verzoek een einde aan zijn ambt. Hij is landsadvocaat. In 1816 vertrekt hij naar Nederlands-Indië, waar hij in 1821 resident van Batavia wordt. Onder gouverneur (broeder) Johannes graaf Van den Bosch (1780-1844) wordt hij algemeen secretaris. Hij sterft in Indië in 1833. Van Den Bosch heeft samen met vooraanstaande leden, van de Orde waaronder Prins Frederik de *Maatschappij van Weldadigheid*[22] opgericht.

(18) Barnaart

jhr. Willem Philip Barnaart *(1812 – 1815)* (14) (18)
zal voorlopig de laatste 'niet prinselijke' Grootmeester zijn. In deze periode vaardigt het *Grand Oriënt de France* een decreet uit, dat de *Hollandse Grootloge* wordt opgeheven en dat de Hollandse loges

zich opnieuw kunnen laten ratificeren bij het *Grand Oriënt de France*[23]. In een door hem belegd Grootoosten te Haarlem in 1813 wordt besloten hierop niet in te gaan. De Fransen berusten hierin.

Complotten – stille leerschool van deugd en goede zeden

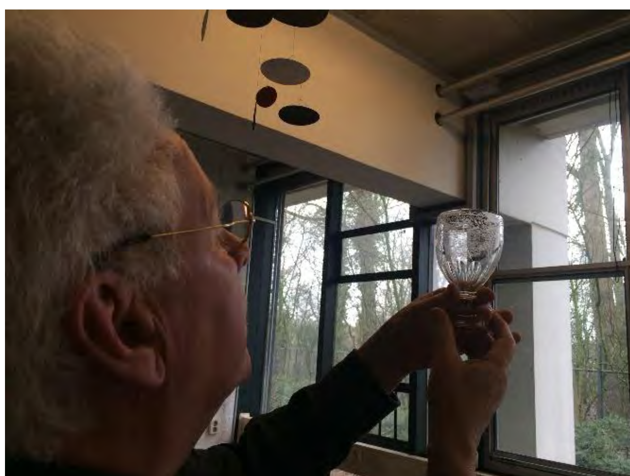
Er is reden te denken dat het glas van Duitse oorsprong is, omdat het gezinsregister in het Duits is geschreven. De revolutionaire ideeën van de met vrijmetselaren verbonden Illuminaten[24] in Duitsland waren een schrik voor menig vorst. Iemand die een maçonniek object bezat, zou lid kunnen zijn van dit suspecte genootschap. Doel is het stichten van een heilstaat op grond van de idealen van de *Verlichting*. Allerlei staatsgevaarlijke activiteiten worden aan hen toegeschreven. Niet alleen deze Orde zou gevaarlijk zijn. Vrijmetselarij in het algemeen, zo wordt gesteld, is gekant tegen het gezag van kerk en staat zoals de Franse revolutie van 1789 heeft laten zien. Juist door leden van dit soort orden die 'onzichtbaar' zijn, kan de Franse revolutie naar de Duitse landen overslaan[25].
Aan Nederland is dit alles voorbijgegaan. Hier is een geheel andere sfeer na de succesvolle revoluties aan het einde van de achttiende eeuw. Gedeputeerd Grootmeester Jacob Abraham de Mist (1749-1823) (19) neemt in zijn *Aanspraak* openlijk stelling tegen de samenzweringstheorieën. De maatschappij is in beweging. In allerlei genootschappen, leeskringen en dergelijke is elan voelbaar om de samenleving te hervormen. Orangisten weg en patriotten aan de macht. *De Bataafse Republiek* (1795-1801) vaart op dit vlak een eigen koers en dat geldt ook voor het latere *Koninkrijk der Nederlanden*. In de gehele Franse tijd is geen sprake van anti-maçonnieke krachten. In tegendeel naast Hollandse loges worden Franse opgericht die onder het gezag van het *Grand Oriënt de France* vallen. Dat geldt bijvoorbeeld voor *Saint Napoleon*[26], voorloper van de Amsterdamse loge *Willem Fredrik*. De Mist stelt in zijn *Aanspraak*[27]:

> […] By al het welk ik in de laatste Jaaren, in welken ik myn geliefd, en weleer zo bloeiend Vaderland, door zo veelerlei Partyen heb zien verscheuren, - nog gevoegd hebbe mijnen hartelijken wensch en mijn welmeenendste pogingen, om de Order der Vrymetselaren in dit Vaderland te doen dienen tot een middenpunt van herëeniging - tot eenen weversknoop, die alle afgehakte, losgescheurde, van een geretene banden, die te voren onze bloei uitmaakten - op nieuws kon samenstrengelen - en daardoor, kragtiger dan door eenig tegenschrift, immers voor zo verre onze Nederlandsche Broederschap aangaat, logenstraffen de beschuldigingen van eenen ROBISON, BARRUËL, en andere Schrijveren en Boek-beoirdeelaaren van onze dagen, die de Vrijmetselarij willen doen voorkoomen als eene stookoven van Ongodisterij, Zedenloosheid, en alles verwoestende burgerlijken en staatkundigen Twisten. Alle andere plegtigheden, uiterlyke sieraadien, en genietingen van onschuldige vreugde in de Loges, zijn mij altijd toegescheenen alleen bywerk te zyn, die het geheel verfraaien, gelyk eene welvoeglyke kleding, en opgeruimde vrolijkheid, eenen man dien wy achten, in onze oogen nog beminlyker maaken, zonder zyne eigen ryke verdiensten te vermeerderen […]

(19) De Mist

Illuminaten zijn er niet in Nederland. Vrijmetselarij is geen *volksvijandige organisatie* zoals de titel luidt van een anti-maçonniek boek uit de *Tweede Wereldoorlog*. De wezenlijke verandering die in de vrijmetselarij plaatsgrijpt wordt op een markante wijze geïnitieerd in de *Aanspraak* van de Mist[28]:

> […] Ik heb die altijd beschouwd, als eene stille leerschool van deugd en goede zeden, waar in door aanhoudende geschikte redevoeringen, en het in acht neemen der regelen van orde en beschaafdheid, de nog onbedorvene zielen van jong aangenomene Broederen konden worden voorbereid, om eenmaal nuttige leden der Maatschappij te worden - waarin zij leeren konden hunne verhitte denkbeelden te verkoelen, en van jongs aan zich te gewennen, om eerbied te bewijzen aan hun, die in jaaren ouder, in verdiensten meerder, en in rang en orde der Broeder-Maatschappij boven hun gesteld waaren, en waarin zij reeds vroeg konden leeren gehoorzamen aan zagte, maar ernstige Wetten Als eene geschikte gelegenheid voor veelen, wien het daartoe anders mangelde,om zich te oeffenen in de eerste beginselen van welspreekendheid, en het, in volgende leeftijden zo nuttig, vermogen, om zonder schroom, zijne gevoelens in beschaafde taal en gepaste uitdrukkingen te kunnen voorstellen of verdedigen: - Als een gelukkige schuilplaats, in welke men de banden van vriendschap, raadgeeving, hulpe en troost, zo nodig, om rampen des leevens te verzachten, nauwer kon toehalen: - Maar vooral, [en dit is een voordeel, dat geen andere bekende Order in de Wereld aanbiedt] als een middel, om eerlijke lieden van allerlei Stand, niet alleen van allerlei Godsdienstige Gezindeid, van allerlei Staatkundige denkwijze, niet alleen van ééne Stad, van één Gewest, maar van het geheele Vaderland, van na buurige Volken en Rijken, ja van genoegzaam de gansche beschaafde Wereld elkanderen te doen kennen - in een zeker punt te verëenigen - en, door algemeene Wetten en Pligten, te noodzaaken tot eene vriendelijke en weêrkeerige gastvrijheid, te rechthelping, hulpe en onderstand aan ongelukkige, reizende, en hulpverlangende Broederen; - door deezen, ongevoelig maatloos wordende, kring, zich te oeffenen in de meest verwaarloosde, en echter minst te ontbeerene en anders moeilijke kunst, om menschen te leeren kennen, zich overal Vrienden te maak en, en daardoor de geneugten deezes […]

(20) Het glas opnieuw bekeken (foto GM)

De achterflaptekst van het boek van M.J.M. de Haan over deze voordracht, bevestigt de verandering in de samenleving[29]:

> […] Een frisse wind waait door een nieuw Nederland en de vrijmetselarij aan het einde van de 18e eeuw: burgers wakker geschud door Van der Capellen tot den Pol ’s pamflet (1781) ‘Aan het volk van Nederland’ en door de Bataafse vrijheid […]

Waarom een verborgen glas

Er is geen sprake van een complot door de vrijmetselarij. De Franse Revolutie van 1789 is niet begonnen door loges. Maçonniek gedachtegoed in Nederland wordt door de zittende macht niet als bedreigend ervaren. In Nederland zijn ‘leden’ van beide ‘partijen’ vrijmetselaar. Loges hadden een gemengde samenstelling. Twee Grootmeesters zijn

Orangist. In 1795 vlucht stadhouder Willem V naar Engeland. Orangisten verdwijnen van het toneel en patriotten krijgen de macht.
In de loges komt een andere sfeer. Ten koste van rituelen moeten 'redevoeringen' komen waarvan de inhoud bepaald wordt door de *rede* zoals door de Mist in zijn *Aanspraak* wordt geformuleerd. Deze kan gezien worden als het begin van de 'bouwstukken cultuur' en de daarbij horende wijze van compareren.
Wat Rosendaal beschrijft over wat vrijmetselarij beoogt, ziet hij in loge *Les Vrais Bataves* gebeuren: het beoefenen van deugd. Juist dit aspect benadrukt De Mist. Het beïnvloedt natuurlijk ook de maatschappelijke houding van vrijmetselaren. Maar dat kan niet als staatsgevaarlijk worden gezien
Binnen de vrijmetselarij bestaat wel een ander probleem. De oprichting van loges die deel uitmaken van het *Grand Oriënt de France* scheppen een conflict in Nederland. Dat bleek toen loge *Saint Napoleon* werd opgeheven en loge *Willem Fredrik* door een aantal leden van de Franse loge wordt opgericht. Niet is onderzocht wat de invloed van die Franse loges op de Nederlandse is geweest. Wordt over en weer 'gevisiteerd'? Zijn die loges na de Franse inlijving slechts bedreigend voor de Nederlandse? Toch zullen deze geen deel gaan uitmaken van het *Grand Oriënt de France*, wat op een sterke ruggengraat wijst.
Buiten de Orde nam de repressie van de Franse bezetter in de loop van de tijd toe. Een van de gevolgen is dat de censuur op alles wat gedrukt en uitgegeven wordt toeneemt.

Werk van Adrianus Hoevenaar [30]

(21) Glas met zelfportret

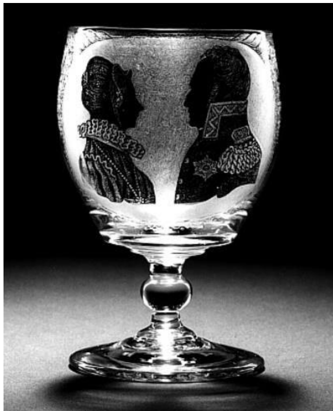
(22) Kelkglas Trekschuit Amsterdam-Utrecht (1809)

(23) Achterzijde glas met zelfportret

Adrianus Hoevenaar vrijmetselaar, beurtschipper en graveur

Graveur Adrianus Hoevenaar (1764-1832)[31] (21) is lid van een Utrechtse loge waarin vooraanstaande patriotten zaten. Volgens het ledenkaartje van het CMC (bijlage 5) is hij aangenomen in 1792 als leerling in *Les Vrais Bataves* te Duinkerken. In hetzelfde jaar wordt hij verheven tot meester. Zijn vader, die ook Adrianus heet is notaris te Utrecht. Deze is 1732 geboren en sterft 1795 of 1796 in

Duinkerken. Ook hij is als gevluchte patriot lid van de loge in Duinkerken. Twee andere oprichters van de Utrechtse loge *De Vereenigde Broeders (La Nouvelle Astrée)* zijn dat ook.

Werk van Adrianus Hoevenaar

(24) Kelkglas Willem I en echtgenote Wilhelmina (1819)

(25) Kelkglas Lodewijk Napoleon

(26) Quint Ondaatje

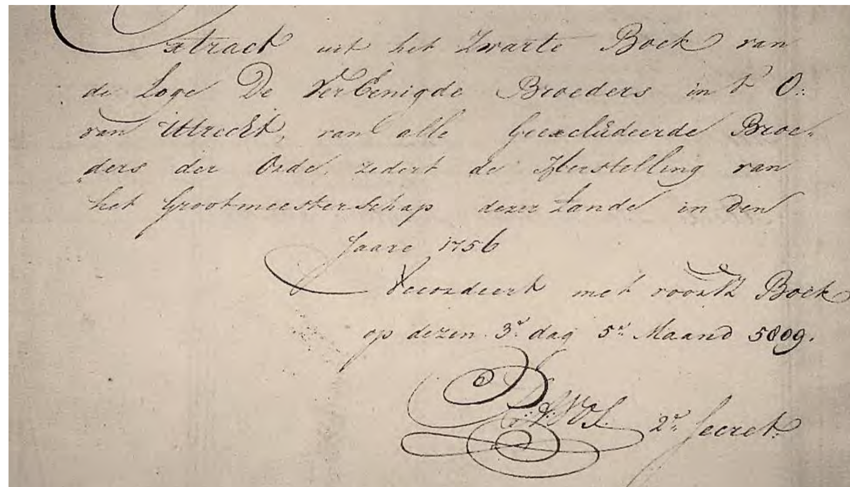
Hoevenaar jr. gaat in 1795 terug naar Utrecht. Hij wordt schipper van de *volksschuit*, een trekschuit die personen en goederen vervoert van Utrecht naar Amsterdam. Hij is medeoprichter van *De Vereenigde Broeders.* Hij graveert in opdracht glazen. Anna Laméris typeert zijn werk als bijzonder. De techniek die hij hanteert is de diamant- of stippelgravure. Hij is waarschijnlijk autodidact. De kwaliteit van zijn werk is groot en doet niet onder voor dat van professionals.
Oprichting van de nieuwe Utrechtse loge vindt plaats in 1805. Naast Hoevenaar worden de namen van P. Ph. Jurriaan Quint Ondaatje (1758-1818) (26) en Pieter ’t Hoen (1745-1828) (27) als oprichters genoemd. Ondaatje is in 1804 getrouwd met een zuster van Hoevenaar, Christina Hoevenaar. In een advertentie in de krant wordt zij ‘huisvrouw’ genoemd. ’t Hoen wordt secretaris. Ondaatje is jurist en vervult als begenadigd redenaar de functie van *Orateur* (Redenaar). Hij wordt uitgezonden naar Batavia, waar hij in 1820 aankomt. Net als in Nederland vervult hij ook daar een hoge juridische functie als lid van de *Hoogen Raad van Justitie*. In een tweetal portretten schetst André Hanou de sfeer van het leven in de loge[32]. Politiek bepaalt wat wel of niet mag worden gedrukt en uitgegeven. De censuur is streng. Problemen hierover zullen zeker tot in de loge doordringen.

(27) 't Hoen

Al in 1799 is Ondaatje betrokken bij ‘controle op de uitgiften van geschriften’. Anders gezegd: hij was betrokken bij censuur (bijlage 5). Informatie komt natuurlijk voornamelijk van spionnen. Het is een atmosfeer waarin voorzichtig moet worden geopereerd als je publiekelijk ideeën wilt uiten. De andere kant is dat de broeders zich, net als in andere loges, maatschappelijk betrokken weten bij de ramp in 1807 met het kruitschip in Leiden. Zij geven ƒ 2.500 (circa € 19.000). *De Vereenigde Broeders* moet een loge zijn geweest met geld.
Een bijzondere vondst wijst erop dat de repressieve sfeer ook tot in loges doordringt. In de archieven van het CMC bevindt zich ‘*het Zwarte Boek* (28) van *De Vereenigde Broeders* waarin namen van geroyeerde leden zijn opgenomen. Veelal wordt als reden vermeld wangedrag of wanbetaling. Dat geldt niet voor de oprichters. ’t Hoen dekt in 1809 de Orde. Hij doet dit waarschijnlijk omdat hij

slechts tweede *Orateur* wordt na Ondaatje, een erkend 'geweldenaar' op dit vlak. Ondaatje blijft lid van de Orde. Hoevenaar heeft de Orde al in 1807 gedekt. Uit zijn lange lidmaatschap en zijn betrokkenheid bij de oprichting van *De Vereenigde Broeders* valt af te leiden dat de graveur Hoevenaar goed ingevoerd moet zijn in de vrijmetselarij.

Extract uit het Zwarte Boek van de Loge De VerEenigde Broeders in t' O: van Utrecht, van alle geexcludeerde Broeders der Orde, zedert de Herstelling van het Grootmeesterschap dezer Landen in den Jaare 1756

Geconcordeert met voorz. Boek op dezen 3e dag 5e Maand 5809.

2e Secret.

(28) 'Het Zwarte Boek' Namen van uit de loge verwijderde broeders

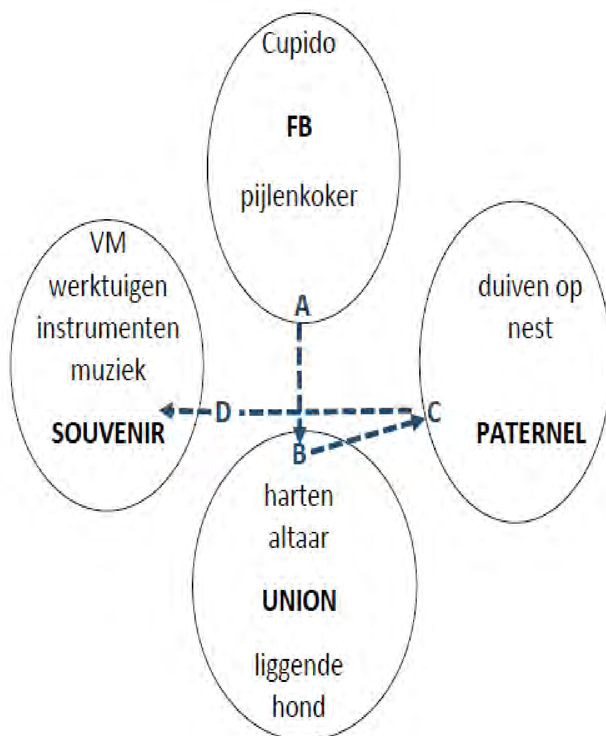
Het jaar 1810: wat hebben Hoevenaar en Frantzen gemeen

In dit jaar graveert Hoevenaar het glas. Achter zijn handtekening zet hij 1810. Dat jaar wordt het Koninkrijk Holland opgeheven. De onafhankelijke staat wordt ingelijfd in Frankrijk. Op 24 juni 1810 trokken de Franse troepen Amsterdam binnen. Enige dagen later trad koning Lodewijk Napoleon (1778-1837) (25) af. Wanhopig vertrok hij de volgende nacht incognito naar Duitsland. Enkele dagen later werd het Koninkrijk Holland ingelijfd bij het Franse keizerrijk. *De Vereenigde Broeders* wordt 12 december 1810 na ruim vijf jaar opgeheven. Datzelfde jaar trouwt Johann Heinrich Frantzen op zondag 24 juni 1810 - met Ursula Catharina Becker. Het is de dag van de geboorte van Johannes de Doper, een dag die door vrijmetselaren gevierd wordt. Het is onduidelijk of deze datum toeval is of niet. Op het laatste *ovaal* graveert Hoevenaar het woord Souvenir. Welke gezamenlijk herinnering hebben Hoevenaar en Frantzen aan vrijmetselarij.

De kans dat Hoevenaar en Frantzen elkaar kenden is groot. Beide hadden een beroep waarin ze veel met andere mensen te maken hadden. De wijn van Frantzen moest aangevoerd en naar klanten gebracht worden. Daar kon Hoevenaar voor gezorgd hebben. Frantzen was ook vrijmetselaar zoals blijkt uit het ledenkaartje in het *CMC* (bijlage 4) van de in 1830 opgerichte loge *Ultrajectina*. Er wordt geen datum van aanneming vermeld.

Het glas

In het artikel van november 2011 worden slechts twee zijden van het glas zichtbaar De afbeeldingen zijn onduidelijk. Het betreft zeker geen maçonnieke voorstelling was toen de conclusie. Beter kijken maakt voorstellingen van planten zichtbaar met daar tussen werktuigen die je maçonniek kan duiden. Of de voorstelling überhaupt te duiden is, zal later moeten blijken.
Het glas had al de eerste keer dat het ontdekt werd een tweetal forse barsten. Bij het recentelijk uit de 'doos' halen, liet een scherf los. Het glas is door een professional 'gelijmd' zodat het weer als geheel kan worden getoond.

(29) De vier ovalen met emblematische afbeeldingen. De pijl geeft de volgorde aan van kijken.

(30-1) Het verborgen glas – Souvenir (foto RV)

Het glas (30-1) is 12 cm hoog inclusief een vierkanten voet met een dikte van 1 cm en een rand van 5 cm. De voet loopt schuin naar boven. Hierop rust de eigenlijke voet van het glas: een segment van een bol. Deze heeft een middellijn van 4 cm. Hij is versierd met acht cirkelvormige uithollingen. Hier

30-2 Signering A. Hoevenaar 1810

bovenop staat een rond verbindsstuk (van 1 cm) dat een glazen ring met een dikte van 0,2 cm draagt met een middelllijn van 2,5 cm, waarop de kelk van het glas rust. De kelk is 9 cm hoog. Hij eindigt in een bovenkant met een middellijn van 7 cm. De zware voet doet denken aan de onderkant van een 'kanon', een maçonniek glas, dat na het uitbrengen van een heildronk met kracht op de tafel kan worden gezet. Op de voet is de naam van graveur A. Hoevenaar aangebracht gevolgd door een jaartal: 1810 (30-2).
Op 1 cm van de bovenrand van de kelk is een versiering die gedeeltelijk uit 'tanden' bestaat. Daaronder bevinden zich een viertal *ovalen*. De versiering is rijk. Onderaan de kelk zijn planten motieven. Op drie *ovalen* staan de woorden: Union, Paternel en Souvenir. De eerst heeft geen tekst, maar wel twee in elkaar gevlochten initialen: een F en een B. De woorden geven aan wat de betekenis is van de verschillende emblematische voorstellingen. De onderkanten van de *ovalen* zijn met elkaar verbonden door een drietal guirlandes van rozen. Aan de bovenkant worden de 'ovalen' verbonden door verschillende voorstellingen, geflankeerd door druiventrossen.

(31) Cupido en initialen F en B (foto GM)

(32) Caravaggio 'Amor vincit omnia'

Wanneer je de afbeeldingen (A-B-C-D van 29) in deze volgorde bekijkt, ontstaat een lopend verhaal over de zich ontwikkelende liefde tussen F en B. Tegenover Cupido is het woord Union gegraveerd. Paternel staat tegenover Souvenir. Het verhaal begint bij het *ovaal* met Cupido, die met zijn pijlen de gelieven raakt. Het einde van het verhaal staat bij het woord Souvenir met een uitbeelding van muziekinstrumenten en maçonnieke werktuigen. Volg je dit dan lees je een stripverhaal over F en B, over Frantzen en Becker [33].

Amor of Cupido, initialen F en B (31)

Aan de bovenkant van het *ovaal* vliegt Amor of Cupido, zoon van Venus en Mars. Het *ovaal* wordt omsloten door twee ellipsen waartussen bladmotieven. In zijn rechterhand houdt Cupido een lint vast dat rond de initialen van de achternamen van de gelieven slingert. In zijn rechterhand is een pijl die naar het midden wijst. Zijn pijlen treffen de geliefden in het hart waardoor liefde ontvlamt. Hij heet Frantzen en zij heet als meisjesnaam Becker. De F en B worden met elkaar vervlochten door fijn gegraveerde takjes waaraan twee egelantieren groeien. Een egelantier is een roos met vijf kelkbladeren. Een grote begint te ontluiken; een kleine heeft dit al gedaan. In het *gezinsregister* staan op de derde pagina de namen Frantzen en Becker. Frantzen is de man die in 1810 getrouwd is met Ursula Catharina Becker.

(33) Trouw heeft in haar rechterhand een stempel (ter bezegeling) en haar linker een sleutel (ter afsluiting en behoud). De hond waakt om de trouw te bewaren.

(34) Egelantier, symbool goddelijke liefde (Amsterdamse Rederijkerskamer d'Eglelantier)

De egelantier staat symbool voor zowel de hemelse als de wereldse liefde. Amor richt een pijl op beide initialen. De *god van de liefde* geeft daarmee aan dat beide door smachtende liefde verbonden gaan worden. Een strofe uit het gedicht *De jonge Kloë* van Johannes Kinker[34] van circa 1820 geeft de sfeer aan die bedoeld is in het begin van de negentiende eeuw:

Toen cupido haar verliet,
Gloeide hare lieve wangen:
En de gulle vreugd verliet
Kloë's hart voor 't zoet verlangen.
Sedert heeft zij het gezucht
Van haar lykas nooit ontvlugt.

Aan de onderkant van het *ovaal* ligt een met pijlen gevulde koker. Eén pijl uit de koker was voldoende om liefde te laten ontvlammen zoals blijkt uit de ontloken egelantier

Union, verbonden harten (35)

Union betekent eendracht of verbinding. Cupido van het eerste plaatje brengt de gelieven tot elkaar. De harten van de gelieven worden in dit *ovaal* met elkaar verbonden.
Aan de voet van een altaar waarop Union is gegraveerd ligt een rustende hond, het symbool voor trouw (33). Het altaar staat voor het symbolische middelpunt van de wereld waarop het 'meest heilige' wordt voltrokken. In dit geval het symbolisch met elkaar verbinden van de harten van Frantzen en Becker, die al door de pijl van Amor vervuld zijn van liefde.

(35) Union, harten, alziend oog, hond, anker, hoorn des overvloeds, boom. (foto GM)

Links van de sokkel twee planten met elk aan de top iets dat een bloem zou kunnen zijn. Aan de rechterkant een *hoorn des overvloeds* met daar boven een *anker*. Het anker staat voor 'hoop'. De christelijke symboliek combineert dit symbool met een *hart* (liefde) en een *kruis* (geloof). Het *kruis* ontbreekt, terwijl het *hart* – in dit geval zelfs twee – een ander soort liefde suggereert dan de liefde tot God of Christus. Beide soorten symboliek zijn terug te vinden in het wapen van de Amsterdamse Rederijkerskamer (34), waar dichters als P.C. Hooft, Vondel en Bredero lid van waren[35]. De Christelijke connotatie is na 1800 eigenlijk verdwenen. Het is de verbeelding van deugd die rond 1800 het handelen sterk bepaalde.
Het *anker* staat voor hoop, houvast of zekerheid. Combineer je dit met de betekenis van de *hoorn des overvloeds* dan is het geheel te duiden als 'blijvende immateriële welstand'.

Middenvoor op het altaar staat het door een *ouroborus* omcirkelde woord 'Union'. De slang die in zijn staart bijt is het symbool voor de eeuwige wederkeer. Het woord Union staat voor verbinding, samengaan of vereniging. Samengevat kan je dan stellen dat die verbintenis altijd stand moet houden. Op het altaar ligt een kleedje waarop twee verbonden door liefde vlammende harten liggen. De harten worden met elkaar verbonden door een lint dat aangetrokken wordt door twee sierlijke knopen aan de weerszijden van de harten.
De bovenzijde van het *ovaal* waarin zich de voorstelling bevindt, wordt aan de linkerkant gedomineerd door een stralende gelijkzijdige driehoek waarin zich een oog bevindt. Dit oog, vaak afgebeeld in een driehoek ook wel genoemd *Alziend Oog* wordt in verband gebracht met de *alom aanwezige God*. De toepassing stamt uit de vroegbarok maar het heeft een veel vroegere oorsprong. Als alternatief voor het oog wordt ook wel de in het Hebreeuws geschreven naam van God gehanteerd, die buiten het Jodendom Jehova of Jahwe wordt genoemd. Sinds er sprake is van logegebouwen is het oog afgebeeld boven de troon van de voorzittend meester.

(36) Paternel. Duiven op nest (foto GM)

(37) Bruidsduiven

Tegenover de stralenpracht staat een boom die zijn wortels heeft op een plek waar ook de *hoorn des overvloeds* en het *ank*er zijn. De takken van de boom buigen naar de *harten* op het altaar. De immateriële welstand zal hun liefde sterken en kunnen overstralen zou je kunnen zeggen. Samengevat kan de afbeelding het volgende betekenen. Twee gelieven die elkaar vurig beminnen wordt een toekomst gewenst die voorspoedig is. Die toekomst is gebaseerd op hoop, overvloed en op de goede dingen des levens, die hun samenzijn zullen bevorderen. Maar dat is alleen dan succesvol als de gelieven elkaar trouw blijven. Daar duidt de liggende slapende hond aan de voet van het altaar op.

Paternel, bruidsduiven (36)

Paternel betekent letterlijk ‘vaderlijk’. Het heeft iets van beschermend. Hier zal paternalistisch zeker niet bevoogdend bedoeld zijn. Het is het motto van dit *ovaal*. Opvallend zijn de twee duiven op het nest: *bruidsduiven* (37). Als je dit woord googelt zie je plaatjes van een zojuist getrouwd echtpaar. Man en vrouw hebben ieder een duif in de hand. Ze laten ze los. Als het goed is vliegen de witte duiven samen in dezelfde richting weg. De symboliek van *bruidsduiven* is duidelijk. Eerst zond hij een zwarte raaf weg, die niet terugkwam, omdat hij geen grond had kunnen vinden. Noach zag de teruggekeerde duif met een olijftak in de bek terugkomen. De duif wordt in verband gebracht met vrede.

Op deze *ovaal* zijn twee duiven gegraveerd die op een nest zitten. De rechter duif, het vrouwtje, zit in een mandje gevuld met bloemen. Ze is kennelijk aan het broeden. De linker duif, het mannetje, beschermt het vrouwtje door zijn vleugels over haar uit te strekken. Samengevat betekent de afbeelding dat de bescherming van vader zodat moeder het nageslacht onbekommerd geboren kan laten worden. Zo hebben de *bruidsduiven* hun beider bestemming gevonden!

De weerszijden van de mand zijn rijk met egelantieren versierd. Daarnaast zijn wijnranken met druiventrossen en granaatappels van verschillende grootte gegraveerd. De druiventros staat voor overvloed, de granaatappel voor vruchtbaarheid.

Onder het woord Paternel hangt een slinger egelantieren. De combinatie van vruchten en de twee duiven op en boven het nest drukken het krijgen van nageslacht in geborgenheid uit.

(38) Souvenir, vrijmetselaars werktuigen, muziekinstrumenten (foto GM).

Souvenir, vrijmetselaars werktuigen en muziekinstrumenten (38)

Het is een valkuil te concluderen dat door het afbeelden van maçonnieke werktuigen we te maken hebben met een verwijzing naar de rituelen van de Orde. Je kan wel stellen dat opdrachtgever Frantzen het glas heeft laten maken omdat hij iets met vrijmetselarij heeft of heeft gehad. Misschien is het laatste het geval, gelet op het woord Souvenir, herinnering. Opdrachtgever en graveur zijn broeders. Deze ovaal kan hen herinneren aan een gemeenschappelijke ervaring binnen de loge. Hoevenaar dekte de Orde in 1807. Frantzen blijkt in 1830 lid te zijn van de nieuwe Utrechtse loge *Ultrajectina*. Op het kaartje van het CMC staat niet wanneer Frantzen is ingewijd. Ook verschijnt zijn naam niet als oprichter van deze nieuwe loge. Het zou kunnen dat Frantzen ingewijd is in een loge die niet in Utrecht gevestigd is, maar dat is onwaarschijnlijk. Frantzen woont in Utrecht en zal er gelet op zijn daar gevestigd bedrijf aan die stad gebonden zijn. Was hij wel elders ingewijd dan zou dit moeten blijken uit het oude ledenbestand van het CMC. Dat is niet het geval. Ik neig ertoe te concluderen dat ze elkaar als broeders kenden en goed contact met elkaar hadden. Hoevenaar zal het glas ter gelegenheid van het huwelijk van zijn broeder Frantzen hebben gegraveerd. Het huwelijk is voltrokken op de naamdag van een der schutspatronen van de Orde: Johannes de Doper. Het is een van de twee 'hoogtijdagen van de vrijmetselarij'. Dat zal wel niet toevallig zijn, maar misschien toch wel.

Maçonnieke glazen of kanons hebben een functie bij broedermalen en zijn meestal bescheiden gedecoreerd. Ze zijn in grotere aantallen gemaakt om te worden gebruikt bij tafelloges.[36]. Unica natuurlijk niet. Deze hebben afbeeldingen, die verwijzen naar delen van een tableau of naar een gebeurtenis uit een rituaal. Op deze glazen vormen werktuigen een symbolische voorstelling met een bepaalde betekenis.

Toepassing 'maçonnieke werktuigen' zonder relatie met vrijmetselarij

(41) Toegang tot Sint Lucas Gilde *(42) Via Pinterest*

Esthetisch fraai gegroepeerde maçonnieke werktuigen zijn versiering. Het kan een vignet in een boek zijn, 'versiering' door een gilde (41) of iets dat dient als ornament (42). Op een schilderij van Caravaggio (32), getiteld 'Amor vincit omnia'[37] staan muziekinstrumenten samen met een passer en winkelhaak afgebeeld. De werktuigen zijn te herkennen maar verwijzen in het geheel niet naar iets

uit een ritueel. Op het glas is het 'slechts' versiering. Op het schilderij heeft het een betekenis die zeker geen maçonnieke is. Caravaggio was zeker geen vrijmetselaar.
In de achttiende en de vroege negentiende eeuw werd in Open Loges in de grote steden eigenlijk altijd muziek gemaakt. Malcolm Davies beschrijft dat in zijn dissertatie[38]. In opdracht van de voorzitter van de loge hebben grote loges een *kapelmeeste*r. Kleinere een *broeder van talent*. Deze maken de muziekkeuzen. Zij nemen de musici aan zolang deze nodig waren. In de loop der tijd treden uitvoerende musici toe, die ook volwaardig lid worden. Gelet op de combinatie van maçonnieke werktuigen en muziekinstrumenten wordt de suggestie gewekt dat Frantzen als *broeder van talent* bij een loge betrokken was. Davies schrijft over de muzikant in zijn dissertatie[39]:

> […] The typical freemason musician was young and itinerant. He was living in an uncertain, fast-changing world. When the blindfold was removed, darkness and chaos gave way to light and order. The lodge revealed to him was a meeting place and a sanctuary; a place of conviviality and harmony. It was a place of liberty equality and brotherhood. A musician in a lodge could enlarge and strengthen his circle of friends in what was possibly a strange city. The lodge was part of a worldwide international, visionary and idealistic movement. To be a musician in a lodge was to be part of the dynamo powering the changes to society. It was to give musical expression to the Enlightenment […]

Dat zou mooi zijn geweest, maar Frantzen was zeker geen muzikant maar iemand die wijn verkocht. Hij past niet in het profiel dat Davies schetst. Hoewel er druiventrossen op het glas gegraveerd zijn, zal dat ook niet verwijzen naar zijn beroep van wijnhandelaar. Als dat wel het geval zou zijn is het alleen maar fraaier.
Terug naar de afbeelding op het vierde *ovaa*l. Centraal zijn een winkelhaak met daarboven een waterpas gegraveerd. Een passer heeft één been boven de winkelhaak. Het andere been ligt tussen het waterpas en de winkelhaak. Een punt van de passer is gericht op het tekenbord van de meester. Achter het linkerdeel van het waterpas is het klosje te zien waaraan het touw van het schietlood is bevestigd. Samen verwijzen ze naar de bijous van de voorzittend meester en de beide opzieners, die een centrale plaats in de loge hebben. Rechts hiervan zijn een troffel en een moker afgebeeld.
Aan de linker kant de 24-delige maatstok met daaronder een bijl. Links en rechts van de werktuigen muziekinstrumenten. Aan de linkerkant zijn deze rond bladmuziek gegroepeerd. Te zien zijn een klaroen of een natuurtrompet, een dwarsfluit en een hobo. Ook is een granaatappel toegevoegd. Rechts nog een toets van een viool gelet op de vier stemknoppen en de krul. De viool gaat schuil achter een druiventros. Het vormt een esthetisch fraai geheel. Dit *ovaal* is, gelet op de complexiteit van het geheel, te zien als het slotstuk van een verhaal. Een verhaal dat gaat over het groeiende geluk van een man en een vrouw en een herinnering die wordt gedeeld.

Conclusies en hypothesen

Na een enorme omweg is het nu mogelijk te antwoorden op vragen die in het begin van het artikel zijn gesteld. Johan Heinrich Frantzen heeft een gegraveerd glas gedateerd 1810 verstopt in een driedelig boekwerk. Om dat te kunnen is het boek 'uitgehold'. Hij was van Duitse origine. Frantzen woont In Utrecht is een vermogend ondernemer, die in wijn handelt. Zijn bedrijf bracht hem in contact met veel mensen. Frantzen trouwde in 1810 met Ursula Catharina Becker. Uit het huwelijk zijn vijf dochters geboren waarvan drie in 1830 kort na elkaar overleden. Frantzen overleed vijf jaar na zijn vrouw in 1836. Na zijn dood nam zijn zoon Frederic Carl Josua Becker het bedrijf over. Hij

verkocht pand en inboedel. De firma zette hij niet ver van de oorspronkelijke plaats in de stad voort. Twee jaar na het overlijden van zijn vader overleed hij ook. Frantzen was vrijmetselaar en lid van loge *Utrajectina* die in 1830 werd opgericht. Het is onbekend waar en wanneer hij is ingewijd.
Het verborgen glas is gegraveerd door Adrianus Hoevenaar jr. zoals blijkt uit de signering. De huwelijksjaar en de datering op de voet van het glas zijn dezelfde: 1810. De initialen F en B op het eerste *ovaal* geven aan dat het glas bestemd is voor het bruidspaar Frantzen - Becker. Drie van de *ovalen* verwijzen emblematisch naar de band die het echtpaar heeft. Getroffen door Cupido's pijl, brengt liefde hen bij elkaar. De harten versmelten met elkaar. Dit vormt de basis om onder manlijke bescherming een gezin te stichten. Het vierde *ovaal* met het woord *Souvenir* verwijst naar de vrijmetselarij gelet op de esthetisch gerangschikte werktuigen.
Hoevenaar was patriot. Hij is evenals zijn vader gevlucht naar Duinkerken, waar hij werd ingewijd. Samen met de patriotten Ondaatje en 't Hoen behoorde hij tot de stichters van de in 1805 opgerichte loge *De Vereenigde Broeders*. Een zuster van Hoevenaar was getrouwd met Ondaatje. Hoevenaar dekt de Orde in 1807. Het is aannemelijk dat hij en Frantzen elkaar kenden door de loge. Dit lijkt de enige verklaring voor de maçonnieke versiering. Deze *ovaal* is het rijkst versierd. Het woord *Souvenir* bevestigt de gemeenschappelijke herinnering. De muziekinstrumenten en de maçonnieke werktuigen vormen een esthetische versiering van het glas. De werktuigen verwijzen niet naar een vrijmetselaars ritueel. Bovendien zal Frantzen geen muziek in de loge hebben gemaakt.
De inlijving van de *Republiek* bij Frankrijk in 1810, de aanwezigheid van spionnen en de strenger wordende censuur maakt Frantzen voorzichtig. Het glas was hem erg dierbaar. Hij wilde het niet kwijt en verstopte het zorgvuldig in drie onschuldig ogende boeken. Het is zeker dat het glas speciaal voor het huwelijk van Frantzen en Becker is gegraveerd. Voor het verstoppen zijn slechts hypothesen te bedenken.
Het zoeken naar de reden om het glas zo te verstoppen leverde een zoektocht door de tijd in het Nederland dat zich vormde tot het huidige koninkrijk.
Wat volstrekt onbekend is hoe het glas uiteindelijk bij Rienk Belder terecht is gekomen. Wellicht dat zijn nazaten iets kunnen zeggen.

Tot slot: wat moet La Paix met zo'n prachtig object met maçonniek te duiden werktuigen? Het is te overwegen om het te schenken aan de Verzamelingen van de Orde. Het kan een mooie plek krijgen te midden van de vitrine met rariteiten in het onlangs geopende *Vrijmetselarij Museum* te Den Haag.

Bijlagen
1. Gezinsregister van gezin Frantzen – Becker
2. Verkoop inboedel - pand zoon
3. Overlijdensadvertenties 1830 van drie dochters en echtgenoot
4. Ledenkaartje CMC van Johann Heinrich Frantzen
5. Ledenkaartje CMC Adrianus Hoevenaar
6. Decreet ondertekend door Q. Ondaatje

[1] Zie *Uit het Archief* nr 3 van 24 november 2011.

[2] De in dit artikel verwerkte foto's zijn van Gerben Mienis (GB) en Robert Verhoeve (RV). Indien niets is vermeld bij de afbeeldingen zijn ze 'uit internet' of van Jan W. Treffers

[3] https://www.youtube.com/watch?v=oW9cYSuNRoU

[4] De titel is ook op internet te vinden. Het titelblad is op pagina 1 weergegeven. De lay-out en het lettertype lijken erg veel op de afbeelding van het boek dat via Google gevonden kan worden.

[5] Zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Embleem_van_Itali%C3%AB

[6] Zie *Uit het Archief* nr 2 van 27 oktober 2011 en nr 9 van 24 mei 2013

[7] Benjamins woonde in Badhoevedorp. Hij kon de zevende graad nooit lang bijwonen. Hij is ingewijd in 1947. In de jaren zeventig duurde de 'zevende graad' soms lang. Om 01:00 's nachts sloot de FEBO op het Stadionplein. Benjamins moest voor die tijd weg om twee kroketten voor zijn honden te kopen. Hij vond het compareren, meer door aanwezigheid van jonge leden, aanzienlijk prettiger dan de formele omgang van na de oorlog.

[8] http://www.frideslameris.nl/

[9] Zie: http://hoevenaar-art.nl/

[10] Zie: www.gn.geneanet.org

[11] Zie: *'Delpher'* het digitaliseer project van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

[12] Gradensysteem na de derde graad in 1741 ingevoerd door Karl Gotthelf von Hund (1722-1776). Met het Convent van Wilhelmsbad in 1784 werden de Tempelieren 'afstamming' en het bestaan van een Unbekannte Oberste afgeschaft. Het systeem werd 'omgezet' tot de Gerectificeerde Ritus. Dat was een zeven graden systeem met als belangrijkste graad Chevalier Bienfaisant de la Cité Sainte.

[13] Zie: *Uit het Archief nr 4-5 van 27 december 2012*

[14] Joost Rosendaal *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795* (Nijmegen, 2003) blz. 203-204.

[15] In die tijd werd

[16] Floor Meijer *Vrijmetselarij in de 18e eeuw* blz. 72 e.v. de digitale scriptie is ontvangen van de auteur.

[17] De voorzitter van een loge wordt in die periode Grootmeester genoemd. Grootmeester-Nationaal was de voorzitter van het College van Grootofficieren – De Groote Loge, voorloper van het Hoofdbestuur van de Orde.

[18] Dr. P.J. van Loo *Geschiedenis van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden* (z.p. 1967) blz. 50 e.v. en Dr. Anton van de Sande *Vrijmetselarij in de Lage landen. Een mysterieuze broederschap zonder geheimen* (Zutphen, 1995) blz. 91 e.v.

[19] Via *Biografisch Portaal* […] Hij had bedenkingen tegen de zevende en hoogste graad, die van Souverein Prins van het Rozenkruis (SPRC), hield hij overigens wel bedenkingen. Ze leek hem afbreuk te kunnen doen aan het beginsel dat de vrijmetselarij niemand omwille van zijn godsdienstige overtuiging mag buitensluiten. In het rituaal van die graad verneemt de kandidaat dat Hiram, de bouwheer van Salomo's tempel, symbool staat voor Jezus Christus zelf. Bij La Charité zouden joodse kandidaten inderdaad om die reden uit de loge worden geweerd. Je moest immers voorkomen, zo luidde de redenering, dat ze straks met een rituaal in aanraking kwamen dat hen in hun diepste gevoelens kon kwetsen. Een dergelijke bevoogding stuitte Kinker zeer tegen de borst. Met moeite kreeg hij het voor elkaar dat joodse broeders alsnog in zijn loge werden toegelaten. Toen hij hogere bestuursfuncties te vervullen kreeg, in de gecombineerde vergadering van de Amsterdamse loges en vervolgens in de Orde zelf, werd geleidelijk aan duidelijk wat voor hervormingsplannen Kinker op het oog had. De loges zouden nauwer met elkaar moeten samenwerken en een strakkere leiding van bovenaf […]

[20] Met als opdracht volgende aspecten te bezien:
1. Algehele wetsherziening.
2. Verbetering van de catechismus.
3. Verbetering van de vrijmetselaars-liedboeken.
4. Unificatie van de receptiën.

5. Verbetering van de financiële en huishoudelijke zaken.
6. Intrekking van alle resolutiën tegen de vrijmetselaars

[21] Parlement & Politiek: Kampense advocaat en notabele die vóór 1795 tot de patriotten behoorde en zowel tijdens de Bataafs-Franse Tijd als onder Willem I diverse bestuursfuncties bekleedde. Was lid van de Nationale Vergaderingen, maar werd na de staatsgreep van januari 1798 als federalist gevangen gezet. Keerde in 1800 terug als bestuurder en was onder meer commissaris-generaal in Kaapstad. Onder Lodewijk Napoleon was hij lid van de Staatsraad en landdrost van Maasland. Na 1813 was hij president van de provisionele Rekenkamer en lid van de Notabelenvergadering die over de ontwerpgrondwet besliste. Willem I benoemde hem in 1820 tot Eerste Kamerlid.

[22] Zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Maatschappij_van_Weldadigheid

[23] Van Loo heeft het Franse decreet afgedrukt p[blz. 59 e.v.

[24] Maçonnieke organisatie gesticht door Adam Weishaupt (1748-1830), die op grond van het uitoefenen van tegen de staat gerichte activiteiten in het midden van de jaren 80 van de achttiende eeuw werd verboden. Doel van deze Orde was het op maçonniek – en het gedachtegoed van de Verlichting door 'Bildung' een staat vormen ten kosten van de bestaande structuren. Deze ideeën vielen samen met de verdachtmakingen tegen vrijmetselarij als geheel door de publicatie (*Die antichristliche Verschwörung*) van de invloedrijke Franse abbé van (1741-1820) Augustin Barruel. Kortom je bezig houden met vrijmetselarij was verdacht.

[25] Johannes Rogalla von Biederstein *Die These von der Verschwörung 1776-1945 Philosophen. Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung* (Flensburg, 1992) blz 22 e.v.

[26] De naam is ontleend aan speciale aandacht voor de heilige Néopol of Néopolus,die de marteldood stierf in de vierde eeuw. Zijn verbasterde naam wordt die van de keizer. De eerste 'viering' was15 augustus (Maria Hemelvaart) 1806. Het ging per decreet om herstel van het contact met de Rooms Katholieke kerk. De loge is opgericht in 1810 en ontbonden in 1814 om over te gaan naar de Nederlandse Grote Loge onder de naam Willem Fredrik - *Overzicht van loges* (Den Haag, 2003) blz. 107 en Van Loo blz. 58 e.v.

[27] M.J.M. de Haan *De Bataafse revolutie en wakkere burgers. Aantekeningen in de kantlijn van de geschiedenis* (Amstelveen, 2014) blz. 73-74

[28] De Haan blz. 72 - 73

[29] De Haan, achterflap

[30] Alle afbeeldingen van het werk van Hoevenaar zijn gekopieerd via internet vanuit Pinterest

[31] De biografische gegevens en dergelijke zijn ontleend van een artikel van Anna Laméris van september 2009. Zie: http://www.frideslameris.nl/detail/post/9892 en http://hoevenaar-art.nl/glasgravure/adrianus-hoevenaar-jr-lameris/

[32] André Hanou *Drie patriotten-auteurs in de loge* (Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Jaargang 16(1993)

[33] Bij de interpretatie van de symbolen is gebruik gemaakt van: Eug. Droulers *Dictionnaire des attributes, allégories emblèmes et symboles* (Turnhout z.j.) en Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Bernard Gandet *dictionnaire des Symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres* (France, 1969)

[34] Vooraanstaand vrijmetselaar, lid van *La Charité* leefde van 1764-1845

[35] Het 'logo' van Maarten Luther is een witte egelantier met in het midden een rood hart met daarin zwart Latijns kruis.

[36] Zie bijvoorbeeld Gisela Jaacks *Trinkgläser für Freimaurer* (Hamburg, 2000)

[37] Amor als overwinnaar.

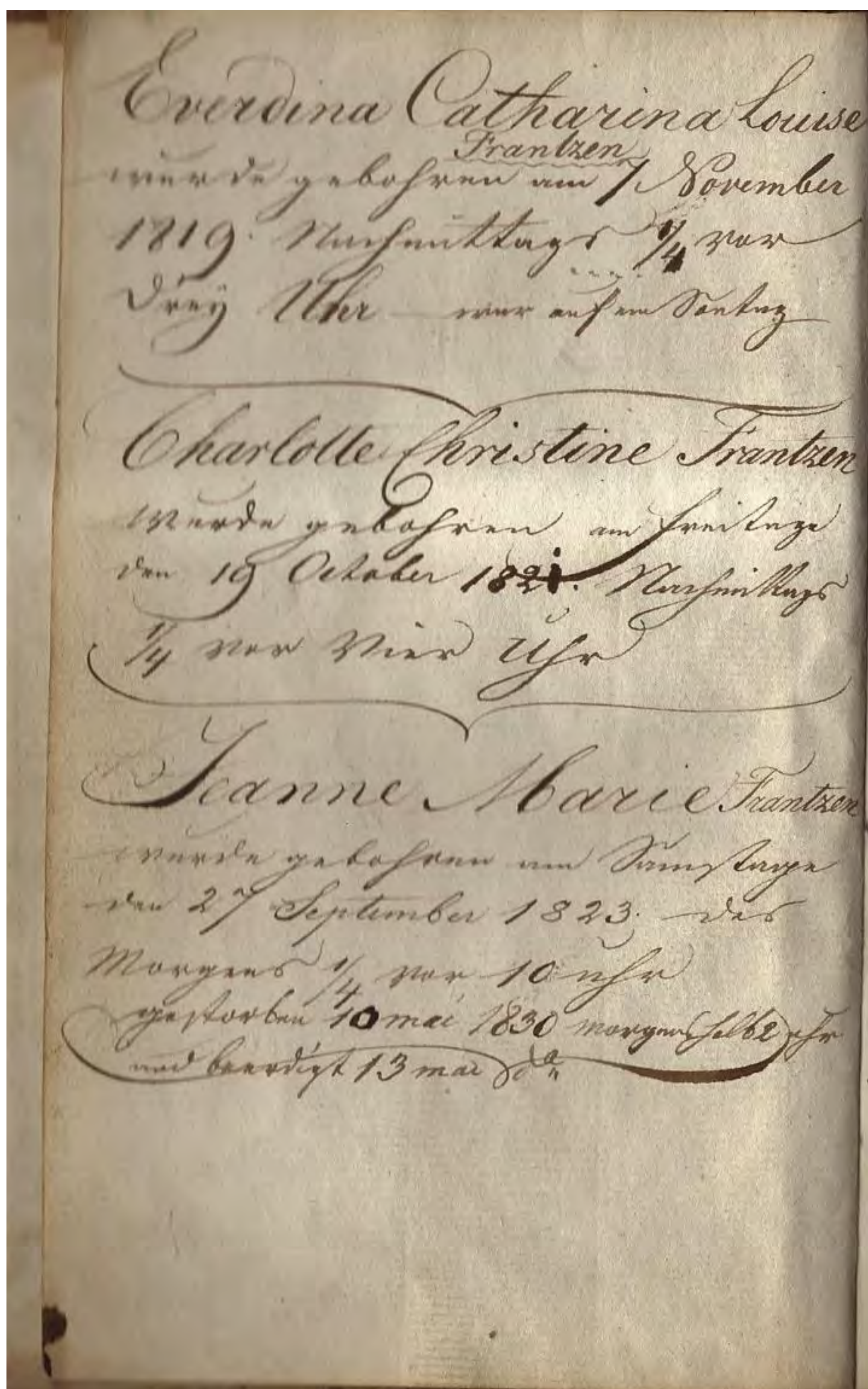
[38] Malcolm Davies *The Masonic Muse. Songs, Music and Musicians Associated with Dutch Freemasonry*: 1730–1806. (Utrecht, 2005) blz. 25 e.v. Davies was de tweede (en tevens laatste) bijzonder Hoogleraar vrijmetselarij aan de Rijksuniversiteit Leiden.

[39] Davies blz. 150

Henriette Charlotte Wilhelmine
Frantzen
würde Gebohren am 14 December =
= 1813
abends zwischen 6 und 7 uhr.
gestorben den 30 mai 1830 —

Caroline Henriette Wilhelmine
Frantzen
Würde Gebohren am 10 Februar =
= 1816
Abends zwischen 7 und 8 uhr
mittags 1 uhr
gestorben 3 Januar 1830. und am
7 de beerdigt

Frederic Carl Josua Becke
Frantzen
würde Gebohren am 1sten Septemb
1817
Nachmittags um halb drey =
= uhr

Everdina Catharina Louise Frantzen
wurde gebohren am 7 November
1819 Nachmittags 1/4 vor
drey Uhr war auf einem Sontag

Charlotte Christine Frantzen
wurde gebohren am Freitage
den 19 October 1821 Nachmittags
1/4 vor vier Uhr

Jeanne Marie Frantzen
wurde gebohren am Samstage
den 27 September 1823 des
Morgens 1/4 vor 10 uhr
gestorben 10 mai 1830 morgens halb 2 uhr
und beerdigt 13 mai do

Ursula Catharina Becker wurde
geboren den
gestorben den 10 mai 1831
Heinrich Frantzen geboren
den 6e April 1779 gestorben
den 30e 8^{br} 1836
diese sind die Eltern der nebenstehende
Kinder

Dem Herren J. Harting geschenkt.
Zum Andenken an seinen Freunde Carl Drantz
Utrecht 15 December 1836

. Op Zaturdag den 17. Junij 1826, des namiddags ten vijf uren precies, zal men binnen Utrecht, aan het Bureau der Verkoopingen, achter St. Pieter, aan de meestbiedende verkoopen: Eene kapitale, hecht en sterk betimmerde HUIZINGE, met annexen spatieusen TUIN, staande en gelegen binnen Utrecht aan de Westzijde van de Nieuwe Gracht, Wijk A. N°. 878; voorzien van eenen wit Marmerensteen bevloerden Gang, vier Beneden- en vier Bovenkamers, Provisie- en Dienstbodenkamers, goede Keuken, met alle Gemakken, Zolderingen en Vlieringen, mitsgaders bekluisde Kelders, uitkomende voor aan de Gracht; alles in het breede omschreven bij Billetten, en nader onderrigt te bekomen ten Kantore van den Notaris STEVENS, binnen Utrecht.

(886) *.* Op Zaturdag den 15. April 1837, des namiddags ten vijf ure precies, zal men binnen Utrecht, aan het Bureau der Verkoopingen, achter St. Pieter, aan den meestbiedende verkoopen:

Eene kapitale, hecht en sterk betimmerde HEEREN HUIZINGE, met annexe Plaats, grooten TUIN, beplant met vele vruchtdragende Boomen en Gewassen, schoone bekluisde Kelders, (zeer geschikt voor handel in Wijnen); staande binnen Utrecht, aan de westzijde van de Nieuwe Gracht, nabij de Romerburger straat, Wijk A. N°. 878.

Bestaande met den marmer bevloerden Gang met Fonteinbak en Kasten, in vier Benedenkamers, allen behangen, (eene met antiek tapijt) geplafonneerd, mitsgaders zoo Schoorsteenen met marmeren mantels als Stookplaats en Kasten in dezelve; Zolder boven de Tuinkamer; ruime Keuken met alle vereischten; boven vijf Voor- en Achterkamers, de meeste behangen en met Stookplaatsen en Kasten ingerigt; Provisie en Meidenkamer; voor en achter Zoldering met Domestieke Kamer, Mangelzolder en Vliering.

Breeder bij Biljetten, en nader onderrigt ten Kantore van den Notaris STEVENS, binnen Utrecht.

NB. Te bezigtigen met een Permissiebiljet van gemelden Notaris, Dingsdag en Donderdag van iedere week, alsmede de twee laatste dagen voor den verkoop, van des morgens elf tot des namiddags ten twee ure.

Links aankoop pand in 1826 (Utrechtse Courant 31-5-1826).
Rechts verkoop pand (Utrechtse Courant 27-3-1837) na overlijden J.H. Frantzen

(1043) *** Op Woensdag den 19. April 1837 en volgenden dag, des voormiddags ten 10 ure precies, zal men voor de Huizinge van wijlen den Heer JOHAN HEINRICH FRANTZEN, en Vrouwe CATHARINA URSULA BECKER, staande binnen Utrecht aan de Nieuwe Gracht, Wijk A. N°. 878, ten overstaan van den Notaris *STEVENS* te Utrecht, krachtens permissie van Mijn Heer den President der Regtbank van eersten aanleg te Utrecht, van dato den 8. Maart 1837, (behoorlijk geregistreerd,) publiek bij ophooging om kontant geld verkoopen:

Eenen zindelijken **INBOEDEL**, bestaande in allerhande Mahonijhouten en andere groote en kleine Meubelen, waaronder een uitmuntend staartstuk Piano, staand Horologie, Pendules, Tafels, Stoelen, Spiegels, Schilderijen, Bedden, Dekens, Matrassen, Smirnasche Tapijten, Vloerkleeden, Karpetten, Meubel- en andere Gordijnen, Mangel, IJzeren Kist, Zilver, Porcelein, Glas- en Aardewerk, verlakt Koper- Tin- Blik- IJzer- Hout- en Mandenwerk.

Te bezigtigen daags voor den Verkoop, van des morgens ten 10 tot des namiddags 4 ure, en het Zilverwerk overeenkomstig de wet.

Utrechtse Courant 10 april 1837

Pand door zoon B. Frantzen gekocht. Hoek Hamburgerstraat en Nieuwe Gracht. (Foto: Google Streetview)

*** Heden overleed tot onze onuitsprekelijke droefheid, onze hartelijk geliefde tweede Dochter, CAROLINE HENRIETTE WILHELMINE, aan de gevolgen eener borstziekte, in den jeugdigen leeftijd van nog geen 14 jaren.
Vrienden en Bekenden buiten de stad gelieven deze algemeene, als bijzondere kennisgeving te beschouwen, en verzoeke van brieven van rouwbeklag verschoond te blijven.
UTRECHT, den 3den Januarij 1830.
J. H. FRANTZEN.
C. U. FRANTZEN, Geb. BECKER.

Opregte Haarlemsche Courant (9 januari)

*** Andermaal werd ons hart allergevoeligst gewond, door het overlijden van ons zoo geliefd jongste Dochtertje, JEANNE MARIE, welk heden in den vroegen morgen, na een langdurend lijden bezweek, slechts zes jaren en bijna acht maanden bereikt hebbende.
Vrienden en Bekenden, deze algemeene, als bijzondere kennisgeving aannemende, gelieven ons van brieven van rouwbeklag te verschonen.
UTRECHT, 10 Mei 1830.
J. H. FRANTZEN.
C. U. FRANTZEN, Geb. BECKER.

Opregte Haarlemsche Courant (15 mei)

innig geliefde oudste Dochter, HENRIETTE CHARLOTTE WILHELMINE, welke aan de gevolgen eener borst-ongesteldheid, in den bloeijenden leeftijd van zestien jaren en bijna zes maanden, hare aardsche loopbaan voleide. Onbesefbaren weemoed doorvlijmd onze harten, onder zulke herhaalde verliezen en door den tijd alleen, kunnen wij hopen, in de ondoorgrondelijke wegen der goddelijke Voorzienigheid, met stille onderwerping te zullen leeren berusten; terwijl men ons nu ook van brieven van rouwbeklag gelieven te verschonen.
UTRECHT, den 30sten Mei 1830.
J. H. FRANTZEN.
C. U. FRANTZEN, Geb. BECKER.

Opregte Haarlemsche Courant (5 juni)

, Gisteren avond trof mij op nieuw eene allergev
ligste slag, daar het den Heer van ons leven behaa
van mijne zijde weg te nemen, mijne hartelijk bemi
Echtgenoote, CATHARINA URSULA BECKER,
onuitsprekelijke droefheid van mij, hare Moeder en m
ne drie nog overige Kinderen, aan de gevolgen ee
borstkwaal, in den leeftijd van ruim 45 jaren overlec
van de deelneming mijner Vrienden en Bekenden ov
tuigd, gelieven zij mijne smarte door brieven van rou
beklag niet te vermeederen.

Opregte Haarlemsche Courant (19 mei)

Voorkant kaartje (symbolieke loge)

Frantzen, H

5831 Ultrajectina O-S1

Frantzen, J. H.

Kap. Ultrajectina (St H. Sc. 0, fol 109)

Achterkant kaartje (Souverein Prins van het Rozekruis)

Hoevenaar, Adrianus
geb te Utrecht; oud 29 jaar
1805 de Vereenigde Broeders Utrecht
1808 ontslag of overlijden
1805 (27-7) de Vereenigde Broeders (oprichter) " (S)
1807 (20-11) bedankt (S)
Duinkerken
5792 (19-10) les Vrais Bataves (1e) ~~Den Haag~~ (N)
" (16-11) " " " (2e) " (")
" (6-12) " " " (lid) " (")
Z.O.Z.

Hoevenaar, Adrianus (Z.O.Z.
Duinkerken
5792 (8-12) les Vrais Bataves (3e) ~~Den Haag~~ (N)

Kaartje (symbolieke loge)

Onder het afdrukken vernemen wy, dat aan de Refpective Departementaale Befturen, door den Agent van Politie de navolgende Misfive is afgezonden.

In den Haag 10 *July* 1799.
Het 5de Jaar der Bat. Vryheid.

BURGERS BESTUURERS!

Daar myne berichten van alömme medebrengen, dat byna overal de aanhangers van het vernietigd Stadhouderfchap in dit tydsgewrigt buitengemeen ftout en onbefchaamd, even als hadden zy thans meer dan ooit grond voor hunne misdadige hoop op eene aanftaande tegen omwenteling, waar door het vernietigd Stadhouderfchap en Aristocratisch Beftuur, op de puinhoopen eener orde van zaaken op de rechten van den mensch en burger gegrondvest zoude worden herfteld, zig niet ontzien, om van allen kanten niet alleen diverfe fchrikbaarende tydingen te verfpreiden en oproerige contrarevolutionaire discoursfen te houden; maar zelfs ook openlyk te verzekeren, dat de geweezen Stadhouder eerlang binnen deeze republiek ftaat te retourneeren, en van zyne posten weder possesfie te neemen, of anderen te occupeeren, terwyl men my daar en boven nog verzeekerd, dat er reeds in diverfe plaatsen Oranje Cocardes gemaakt, en ook openlyk, zoo op kermisfen als elders, onder byjouterien en andere winkelwaaren, Oranje teekenen gedebiteerd worden en te koop liggen, en daar het niet alleen in 't generaal noodzaaklyk is daarinne te voorzien gelyk ook diverfe publicatien zints de revolutie van 1795 daar tegen geëmaneerd geworden zyn; maar ook in confideratie, dat vooral in deeze oogenblikken meer dan ooit noodzaaklyk is op alle deeze en andere geheime en openlyke machinatien der verderfelyke Oranjeparty een waakend oog te houden; —

Zoo dient deeze om Ul. aanteschryven en te vermaanen om binnen Ulr. Departement de noodige aanfchryving te doen, aan allen die zulks aangaat en de waakzaamheid voor de publieke veiligheid en inftandhouding der tegenwoordige order van zaken is aanbevoolen, op hunne verandwoordelykheid te gelasten, op alles 't geen voorfz. is, met verdubbelde attentie toe-zien, en alle mogelyke moeiten aantewenden ter ontdekking van de fchuldigen en tegen dezelve het Recht des Bataaffchen volks waartenemen, en de vigeerende wetten zonder eenige Conniventie te handhaven.

Waar mede ik in afwachting van eenige Communicatie uwer ontdekkingen blyve.

Heil en Broederfchap:
Uw Medeburger,
A. J. LA PIERRE.
Ter Ordonnantie van denzelven.
Q. ONDAATJE.